

**ТОШКЕНТ ДАВЛАТ
ИҚТИСОДИЁТ
УНИВЕРСИТЕТИ**

**ЎЗБЕКИСТОН
РЕСПУБЛИКАСИ
ФАНЛАР
АКАДЕМИЯСИ**

**ЎЗБЕКИСТОН
РЕСПУБЛИКАСИ
ДАВЛАТ БОЖХОНА
ҚЎМИТАСИ
БОЖХОНА
ИНСТИТУТИ**

**“ЎЗБЕКИСТОН ИҚТИСОДИЁТИНИНГ
ИННОВАЦИОН РИВОЖЛАНИШИ ДОИРАСИДА
ТАШҚИ ИҚТИСОДИЙ ФАОЛИЯТНИ ДАВЛАТ
ТОМОНИДАН ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ”**

**мавзусида республика илмий-амалий анжумани материаллари
тўплами**

Сборник материалов научно-практической конференции на тему

**“АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ
ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
В КОНТЕКСТЕ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ
ЭКОНОМИКИ УЗБЕКИСТАНА”**

Тошкент шаҳри, 2019 йил, 24 апрель

Хурматли, анжуман иштирокчилари, анжуман мавзусидан келиб чиққан ҳолда шуни таъкидлайманки, муаммоларнинг аниқланиши, албатта, улар ечимини топишга туртки беради, амалиётда бу борада бир қатор ишлар амалга ҳам оширилмоқда, бундай анжуманнинг ташкил этилиши эса бу каби муаммоларнинг илмий ечимларини топишга хизмат қилади. Эътиборингиз учун раҳмат!

*Т.Н. Пардаев, Д.Н. Шарипова, ДБК
БИ Божхона тартибга солиниши ва
божхона тўловлари кафедраси
доцентлари, божхона хизмати
подполковниклари*

БОЖХОНА ТЎЛОВЛАРИНИ ҚЎЛЛАШНИ ОПТИМАЛЛАШТИРИШ ТАШҚИ ИҚТИСОДИЙ ФАОЛИЯТНИ ЛИБЕРАЛЛАШТИРИШНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ

Мамлакатимизда ташқи иқтисодий фаолият соҳасида амалга оширилаётган ислохотлар натижасида, уни тартибга солиш халқаро амалиёт меъёрларига ва талабларига тобора яқинлашмоқда. Лицензияланадиган товарлар рўйхати бир мунча қисқарди, рухсат беришлар сони борган сари минимал даражага келтирилмоқда, эркин айирбошланадиган валютага рақобатбардош тайёр миллий маҳсулотларни экспорт қилиш, шунингдек ишлаб чиқариш соҳаси, айниқса экспорт салоҳиятига эга бўлган тармоқларга хорижий инвестицияларни жалб қилишни рағбатлантирувчи имтиёзлар тизими узлуксиз равишда такомиллаштирилиб бормоқда.

Республикаимизда олиб борилаётган ислохотлар самарасини янада ошириш мақсадида, мамлакатимиз Президентининг 2017 йил 2 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сонли фармони эълон қилинди¹. Унда иқтисодиётни янада ривожлантириш ва либераллаштириш 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта асосий уствор йўналишларидан бири эканлиги белгилаб берилди.

Ташқи иқтисодий фаолият мамлакат иқтисодиётига бевосита таъсир этиб, уни янада либераллаштириш миллий иқтисодиётда

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги 4947-сонли фармони. // Халқ сўзи. 2017 йил 8 февраль. 28 (6722)-сон, 2-бет.

самарали таркибий ўзгаришларни амалга оширишга замин яратади.

Ташқи иқтисодий фаолиятни либераллаштириш – Ўзбекистон экспорт маҳсулотларини жаҳон бозори маҳсулотлари билан тенг рақобат қилиш учун экспортчиларни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш, чет эл сармояси кириб келишига қулай шароитлар яратиш, сифатли ва рақобатдош маҳсулотларни ишлаб чиқаришга қаратилган давлат сиёсатидир.

Мамлакатимизнинг барқарор иқтисодий ривожланишини таъминлашда ва унинг ташқи иқтисодий фаолиятини тартибга солишда божхона тўловларидан фойдаланиш муҳим ўрин тутди. Божхона тўловлари ташқи иқтисодий фаолиятни тартибга солишда ташқи савдо айланмасини зарур даражада тартибга солиш, иқтисодий хавфсизликни таъминлаш ҳамда фискал вазифаларни бажаради.

Ўзбекистон Республикасида товарларни божхона чегарасидан олиб ўтишда бож, акциз солиғи, қўшилган қиймат солиғи, божхона йиғимлари ундирилади. Мамлакатимизда жами ундириладиган божхона тўловлари таркибида солиқлар 76-78 фоизни ташкил этади. Бож ва солиқлар ставкаларининг миқдори мамлакат ташқи савдосини ривожланиш ҳолатига бевосита таъсир этади.

Иқтисодиётни, жумладан ташқи савдони солиқлар билан тартибга солиш бўйича дунё олимларининг бир қанча илмий қарашлари мавжуд, жумладан, машҳур хитой файласуфи Сунь Цзининг фикрича: “Солиқларни ҳаддан зиёд кучайтириш турли талон-тарожликни келтириб чиқаради, душманларнинг бойишига хизмат қилади, оқибатда, давлат инқирозга учрайди”².

И.А. Майброванинг фикрига кўра, солиқлар, давлат, жамият ва халқ хўжалиги ўртасида ижобий алоқадорлик мавжуд³. Шу ўринда олим фақатгина давлатнинг солиқ юкларини энг минимал даражага туширгандагина ижобий алоқадорликка эришиш мумкинлигини таъкидлайди.

Иқтисодчи Ж.М.Кейнснинг фикрича, солиқлар фискал функциясидан ташқари иқтисодиётни тартибга солиш, рағбатлантириш ва даромадларни бошқариш воситаси функцияларига эга, солиқнинг бу

² “Билимли авлод – буюк келажакнинг, тадбиркор халқ – фаровон ҳаётнинг, дўстона ҳамкорлик эса тараққиётнинг кафолатидир”. Президент Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 26 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси. // Халқ сўзи. 253 (7211)-сон. 2018 йил 8 декабрь.

³ Налоговая политика: теория и практика. / Под ред. проф. И.А. Майбурева. – М.: ЮНИТИ, 2010. С. 316.

функциялари уни иқтисодий тартибга солиш ва иқтисодий барқарор ўсишни таъминлаш воситаси сифатида фойдаланиш зарурлигидан келиб чиқади⁴.

А.Ваҳобовнинг фикрича, “иқтисодий фаолиятга бевосита ва билвосита аралашуви жараёни экспорт ва импорт ҳажми ва таркибига таъсир кўрсатиш орқали ички бандлиликни таъминлаш, иқтисодий ўсишга эришиш, макроиқтисодий барқарорликни таъминлаш, тўлов балансини яхшилаш ҳамда валюта курсини тартибга солиш мақсадларини кўзда тутди. Олимнинг таъкидлашича, савдо сиёсати-бюджет солиқ сиёсатининг, ташқи савдо ҳажмларини солиқлар, субсидиялар, валюта назорати ва импорт ёки экспортни тўғридан-тўғри чеклашлар орқали тартибга солишни ўз ичига олган, умумий иқтисодий сиёсатнинг нисбатан мустақил йўналишидир”⁵.

Юқоридагилардан кўриниб турибдики, солиқлар тартибга солувчи ва рағбатлантирувчи функцияга эга. Улардан ташқи савдони тартибга солишда фойдаланишни такомиллаштириш иқтисодийта самарали таркибий ўзгаришларга олиб келиб, натижада иқтисодийнинг рақобатдошлиги ошади.

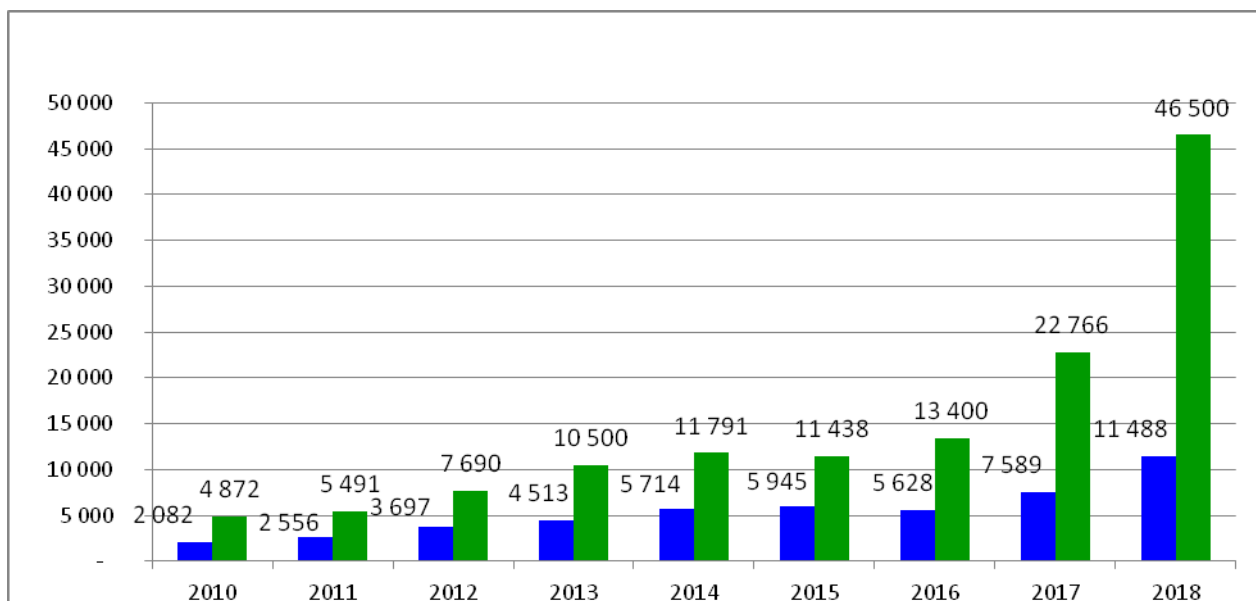
Ташқи савдонинг тартибга солинишида айрим товарлар олиб келинишида қонун ҳужжатларига асосан божхона тўловларидан имтиёзлар берилади.

Божхона тўловларидан имтиёзлар – импорт ёки экспорт операцияларини амалга оширувчи шахслар учун қонун йўли билан белгиланган афзалликлар бўлиб, улар томонидан божхона чегарасидан товарлар олиб ўтилиш жараёнида божхона тўловларидан озод қилиш демакдир.

Божхона тўловлари бўйича берилаётган имтиёзлар кўламини кенгайтириш бўйича ҳам бир қатор ишлар амалга оширилиб келинмоқда. Эътиборлиси шуки, 2010 йил давомида божхона органлари томонидан ундирилган ва давлат бюджетига ўтказилган божхона тўловларига нисбатан берилган имтиёзлар ва преференциялар қарийб 2,3 баробарга кўпни ташкил этган бўлса, ушбу кўрсаткич 2018 йилда мос равишда 4,0 мартага етган.

⁴ Жўраев А., Мейлиев О., Сафаров Ғ. Солиқ назарияси. Ўқув қўлланма. – Т.: Тошкент молия институти, 2004. – 166 б.

⁵ Vaxabov A.V., Tadjibayeva D.A., Xajibakiev Sh.X. Jahon iqtisodiyoti va xalqaro iqtisodiy munosabatlar. – Т.: Baktaria press, 2015. – 548 bet.

1-диаграмма. Ўзбекистон Республикаси божхона органлари томонидан 2010-2018 йилларда Давлат бюджетига ўтказилган божхона тўловлари ва улардан берилган имтиёзлар миқдори, млрд. сўмда

Шуни қайд этиш лозимки, ўтган тўққиз йил давомида давлат бюджетига ўтказилган божхона тўловларига нисбатан ундан берилган имтиёзлар ҳажми ҳам йил сайин ошиб келмоқда. Агарда 2010 йилда берилган имтиёзлар миқдорини 2018 йилдаги билан солиштирадиган бўлсак, ушбу кўрсаткич 9,6 мартага ҳамда 2014 йилга нисбатан 3,9 мартага ошганлигини кўришимиз мумкин. Божхона тўловларидан берилган имтиёзларнинг ошишига ишлаб чиқаришни модернизациялаш, маҳаллийлаштириш дастурлари ва давлатимиз билан эркин савдо зонаси ташкил этган давлатларда ишлаб чиқарилган товарларга берилган преференцияларнинг кўпайиши сабаб бўлган.

Мамлакатимизда тадбиркорларга яратилаётган қулайликлар ва божхона тўловларидан берилаётган имтиёзлар натижасида республикамиз ташқи иқтисодий фаолият кўрсаткичлари ҳам йилдан-йилга кескин ўсиб бормоқда, жумладан ташқи савдо айланмаси 2018 йилда 2000 йилга нисбатан 5,4 мартага ошди. Бу йилларда экспорт 4,3 ва импорт ҳажми 6,6 мартага ошди. Шунингдек, бу даврда экспорт ва импорт таркиби ҳамда географияси ҳам ўзгариб борди, жумладан экспорт таркибида пахта толасининг улуши 897,1 млн. АҚШ доларидан 222,1 млн. АҚШ долларига тушиб, 4 мартага камайди ва мамлакат экспорти таркибида тайёр маҳсулотлар кўпайди. Шунингдек,

аҳоли жон бошига тўғри келган ташқи савдо айланмаси 2000 йилда 254,2 АҚШ долларини ва 2018 йилда 1016,6 АҚШ долари ташкил этиб, бу кўрсаткич юқоридаги йилларда 4 мартага ошди.

1-жадвал

Ўзбекистон Республикаси ташқи савдосининг асосий кўрсаткичлари динамикаси, млн. АҚШ долларида

Т/р	Кўрсаткичлар	Йиллар					
		2000	2005	2010	2015	2017	2018
1.	Товар савдо айланмаси (ТСА)	6212,1	9500,1	22199,2	24924,2	26983,2	33809,1
2.	Экспорт	3264,7	5408,8	13023,4	12507,6	13927,8	14253,9
3.	Импорт	2947,4	4091,3	9178,8	12416,6	13055,4	19555,2

Манба: Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика кўмитаси маълумотлари асосида тайёрланган.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, макроиқтисодий барқарорликни мустаҳкамлаш ва юқори иқтисодий ўсиш суръатларини сақлаб қолиш, миллий иқтисодиётнинг рақобатбардошлигини ошириш, иқтисодиёт реал секторини модернизация қилиш, иқтисодиётда давлат иштирокини камайтириш, инвестициявий муҳитни яхшилаш орқали мамлакатимиз иқтисодиёти тармоқлари ва ҳудудларига хорижий сармояларни фаол жалб этиш каби масалаларни ҳал этиш мақсадида божхона тўловларини қўллаш ва ундан берилаётган имтиёзлар самарадорлигини ошириш бўйича қуйидагиларни амалга ошириш лозим, деб ҳисоблаймиз:

– божхона тўловларидан бериладиган имтиёзларнинг самарадорлигини ошириш мақсадида, четдан олиб келинган товарларни божхона расмийлаштирувидан ўтказилгандан кейин мақсадли ишлатилишини мониторинг қилиш ва ушбу товарлардан мақсадли фойдаланган ҳалол ташқи иқтисодий фаолият субъектларига тўланган божхона тўловларини қайтариш механизмини жорий этиш;

– бугунги кунда жаҳон бозорида конъюнктура ўзгариб, рақобат тобора кучайиб бораётганини ҳар томонлама ҳисобга олиб, божхона тўловлари ставкаларини белгилашнинг ягона норматив-ҳуқуқий ҳужжатини ишлаб чиқиш ва шу аснода божхона тўловлари ставкаларини доимий равишда оптималлаштириб бориш таклиф этилади. Хусусан, АҚШда 1930 йилдаги “Тариф тўғрисида” ги қонунида, ХХРда 1992

йилдаги “Экспорт-импорт тарифи тўғрисида”ги Низомларида ушбу тартиб белгиланган;

– янги қабул қилинаётган меъёрий ҳужжатларда имтиёз берилаётган божхона тўловларининг турлари, амал қилиш муддатини, товарларнинг ТИФ ТН код рақами, миқдори, қиймати ва товарларни ишлаб чиқарган давлатини, ишлаб чиқарилган йилини ва аввал фойдаланишда бўлган-бўлмаганини аниқ кўрсатиш.

Юқоридаги хулоса ва таклифларни инобатга олган ҳолда божхона тўловларини қўллаш бўйича амалдаги меъёрий ҳужжатларни такомиллаштириб бориш, мамлакатимизда “Ҳаракатлар стратегиясида” белгилаб берилган муҳим устувор йўналишлар бўйича вазифаларни ҳал этишда муҳим аҳамият касб этади.

*Д.Н. Шарипова, доцент кафедр
Таможенное регулирование и тамо-
женные платежи, Таможенного
института ГТК РУз, подполковник
таможенной службы*

ТАМОЖЕННЫЕ ИННОВАЦИИ В РАЗВИТИИ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

Проводимые реформы в сфере правовых норм таможенной системы Республики Узбекистан положительно влияют на повышение эффективности установления и развития международных торговых отношений со многими странами мира. Принятие Закона «О государственной таможенной службе» и разработка новой редакции Таможенного Кодекса на основе изучения практики развитых стран и международных правовых стандартов являются основополагающими этапами проводимых таможенных инноваций.

Указы, постановления Президента Республики Узбекистан и Кабинета Министров по направлению упорядочению ввоза или вывоза товаров на или вне территории Республики Узбекистан считается основными и важными нормативными документами.

Исходя из вышесказанного, можно сказать что, все проводимые реформы по направлению совершенствования внешней торговли, целенаправленные на формирование благоприятной инвестиционной среды, технологическое обновление и модернизации производствен-